ŞEYH İSA NUREDDÎN AHMED EL-ALEVÎ kaddesellâhü sırrahu'l azîz KELÂMLARINDAN SEÇMELERE MARTİN LİNGS AÇIKLAMALARI

Birçok müridi Şeyh'in **(Şeyh İsa Nureddîn Ahmed El-Alevî)** yazılı hale getirilmeyen konuşmalarının, haznedarıdır. Bu konuşmalar Şeyh'in ölümünden birkaç yıl sonra bir araya getirilerek basıldı.

Mürşid'in sözleri çoğunlukla muamma dolu ve mantığa aykırı gelebilir. Bu, biçimsel ifadenin içeriğine iyice nüfuz edilmesi gerektiğine bir hatırlatıcıdır, yâni o yüzeysel bir bakışla kavranılamaz. Gerçekte hikmet gizli bir hazine olduğundan, uzun dönemde onu bu şekilde göstermenin onu her zaman muğlak kılacağını düşünmemeliyiz. Öte yandan, paradoks durumunda nüfuz edilen dinleyicinin kendisidir. Beklenmeyenin oku, insanı manevî teyakkuza ve daha yüksek bir anlayışa sürükleyebilir. Yine burada ifade, ifade edilen şeyin yalnızca bir yönüne tekabül eder, çünkü hakikat garip bir gerçeklik içindedir. İnsan, kendini beğenmiş aklını hakikatin birden fazla yönünü bildiğine inandırmamalıdır. Mürşid'in eğitiminin amacı bazen müridinin dengesini bozarak, onun aşağı bir dengeye bırakıp daha yukarıdaki bir başkasını elde etmesini sağlamaktır.

- **Arifler belli bir sıralama üzeredirler: Rabbini bilenler ve nefsini bilenler; Nefsini bilenler Marifet'te Rabbini bilenlerden daha güçlüdürler.**[1]

Bu ifadenin anahtarı Rubûbiyyet'te gidi olarak bulunan ikilikte, yani Rabb kul ve Yaratıcı yaratık ikiliğinde yatar. Fakat bütün bunların ötesinde Bir ve Bölünmez Sonsuzluğuna hiçbir ikiliğin değmesine izin vermeyen Mutlakta Birliği vardır. Başka bir deyişle, Kişisel Tanrı ötesinde Şeyh'in «nefsini» kelimesiyle ifade ettiği Kişi-üstü Nefs vardır. Burada aklımıza Sri Ramana Maharshi'nin kendisine sürekli sorduğu şu soru geliyor :

«Ben kimim?» Bu soruya teorik olarak değil de hakikî anlamıyla cevap verebilen kişinin **«nefsini bildiği»** söylenebilir. Bu düşünceler, birinci özdeyişin tam karşıtı olan aşağıdaki özdeyişi de anlamamıza yardım edecektir.

- **Perdelenmiş olanların belli bir sıralaması vardır: Rabbinden perdelenenler ve nefsinden perdelenenler. Nefsinden perdelenenler, Rabbinden perdelenenlerden daha çok perdelenmiştir.**

Şeyh burada dolaylı bir şekilde, bâtınîliğin zâhirîliğe olan üstünlüğünden bahsediyor. Takva şu ya da bu derecede kul ile Rabbi arasındaki perdenin şeffaflığından başka bir şey değildir ve tabiî olarak zahirilikle bu perdenin aralanması düşünülemez. Aksi halde bir agnostik veya bir ateist pek öyle suçlu sayılamazlar. Fakat büyük bir çoğunluk için Nefsin öğretisi diyebileceğimiz, bâtınî öğreti her zaman için **«ortada»** ve tamamen gizli **olmamasına** karşılık, manevî iştiyaka kişisel bir tepki yaratmaz. **Onlarda Akıl uykudadır, Kendini Algılama organı olan Kalp Gözü kapalıdır.** İşte bunun için çoğunluğun kendilerinden, Rabblerinden daha çok perdelendiğini söylemek doğru olacaktır. Gerçekte bütün öteki perdeler ortadan kaldırılabilse, Rabbin Nefse bir perde olmayacağı (çünkü Özne'nin üzerindeki perde öznel olmak zorundadır), aksine kendilerindeki dışa yönelik iştiyâkler yüzünden zaten perdelenmiş oldukları söylenebilir. Manevî gayret içe yöneltilmelidir, çünkü **«Allah Teâlâ'nın Mülkü içinizdedir.»**

- **Allah Teâlâ'yı kendisinden başka bir yerde arayan kimse Allah'a hiçbir zaman ulaşamayacaktır.**

Salik Mürşidini aramalıdır, yol gösterici olmadan bulunduğu yerde kalma tehlikesi vardır. Fakat Mürşid'in görevi her şeyden önce saliki Kendisinin en derin yerlerine sürüklemektir. Kendini Bilme öğretisi tehlikelidir, Şeyh'in müridlerinden birisinin de dediği gibi, en büyük tehlikesi ise gerek duyduğu Mutlak hissi dolayısıyla müridin, şuursuzca **«ben'in gizli bir katmanını Nefs-i İlâhî**

---

[1] Yukarıda bahsedilen, bu antolojide bulunan özdeyişlerden ilkidir. Antolojiye **Hikmatu-hu, Sa Sagesse** adı verilmiş ve Arapça metni Fransızca çevirisi izlemiş.

zannederek tanrılaştırmasıdır.» Bu bağlamda Mutlak hissi, Kişi-üstü Nefs hissidir. Şeyh şöyle diyor:

- **İkinci şahıs "te"si[2] cezayı belirtir; üçüncü şahıs "he"si imtihanı belirtir; birinci şahıs "nun"u ikiliği belirtir. Hakk ise bunların ötesindedir.**

Bu zamirler dünyevî farklılığı ifade etmek için insana verilmiştir, İlâhî Birliği değil. Eğer Allah'tan «sen» diye bahsediliyorsa, bahseden kişi «ben» dir ve cezayı hak eder. **«Senin varlığın başka hiçbir günahla karşılaştırılamayacak bir günahtır.»** [3] Eğer Allah'tan **«O»** diye bahsediliyorsa, bahseden uzaklaştırılmış, dışarda ya da muallakta bırakılmıştır. «Ben» de Yüce îdrâk'in hakkını veremez, çünkü «ben» yalnızca bir özne ifade edebilir ve Hakk «O» nesnesiyle sınırlandırılabileceğinden daha fazla sınırlandırılamaz. «Ben» ve «O» birer parçadırlar, bu yüzden «ben» kelimesi kendisini tamamlayıcı bir şeyi gerekli kıldığından ikiliği ifade eder. **«Hakk bunların ötesindedir,»** derken. Şeyh, Nefs-i İlâhî'nin her üç şahıs zamirinin Üstün bir Sentezi olduğunu ve sadece bir şahıs zamiriyle tam olarak ifade edilemeyeceğini anlatmak istiyor. Bu Sentez'in Sonsuz Yeterliliği **Es Samed** isminde ifade olunur.

- **Hakk'ın Samedâniyyeti'ni kavrayan birisi başkalığa iltifat edemez**.

Üç şahıs zamirinin herbiri «başkalığı» ima eder, fakat «Ben», «Sen» ve «O» zamirlerinin farklılıklarında yayılı bulunan ilişkilerin hepsi, onların İlâhî Asıllarının Birliğinde birleştirilmişlerdir. Es **Samed** İsmi, İslâmî Akide Tacında ana mücevherlerden birisidir. **«Allah'ın** ne olduğu» soru**suna en Mutlak anlamıyla cevap veren İhlâs Suresi şöyle başlar: De ki O Allah Birdir. Allah Sameddir.**

Zatüstülük bir Kutsallık ifadesidir; bunun için Şeyh şöyle diyor:

- **Edeb'in kemâle ermesi için perdenin sürekliliği gereklidir.**

Velinin Sırrını bilerek açıklaması, Allah Teâlâ'nın mikrokosmos ve makrokosmos için ayırdetmeden irade ettiği Takdir'ini ihlâl etmektir. Perde, üstünden geçilemeyen iki deniz arasındaki berzahtır. Bu iki deniz Gökyüzü ve yeryüzüdür, ya da mikrokozmik; bir ifadeyle Ruh ve nefstir. Berzah olmasaydı Gök yere, Ruh da nefse karışacaktı, işte bu yüzden perdenin sürekliliği hem yaratığa karşı, hem de Yaratıcı'ya karşı bir edeptir.

Fakat yine de denizler birbirleriyle birleşebilirler-, perde çok şeffaf olmamalıdır, çünkü edebin kemâli gerçek dengeye ulaşılmasına bağlıdır. Şiirlerinin birinde Şeyh şöyle diyor: **«Ne açıklarım Sırrı ne de gizlerim.»** Bu bizi özdeyişlerinden bir başkasıyla karşı karşıya getiriyor:

- **Sırra gizleyen Sırdan perdelenir? İfşa edense ona mağlup olur.**

Bu özdeyişin ilk bölümü dolaylı olarak aşağıdaki ile açıklanıyor:

- **Makamı haliyle aynı olan kimse, hiç beklenmedik bir anda Allah'ın Sırrını söyleyebilir.**

Hal, her hangi bir anda sufîye gelen İlâhî bir Lütuf'tur, hal kelimesi bu Lütuf'u tanımlayan Biliniz ki Allah Teâlâ kişi ile kalbi arasına girer ayetinden alınmıştır. En yüksek anlamıyla Velî, bu halin kendisinde makama dönüştüğü kimsedir. Velî, Allah'ın kendisine şahdamarından daha yakın olduğunun bilincindedir. Bu sürekli bilinç, perdelerin incelmesine neden olabilir ve ağzından Hallac'ın «Ene'l Hak» diyerek «Allah'ın Sırrını söylemesi» gibi sözler çıkabilir. Yalnızca, Sır kendisine perdelenmiş olan kişi onu tam anlamıyla saklamakta başarılı olabilir. Öte yandan, Sırrı **«söylemek», «ifşa etmekle»** aynı şey değildir. Sırrı ifşa eden ona «mağlup olmuş» ve onu hiç düşünmeden söylemiştir, çünkü «makam» a sahip olmadığından, onu içinde barındıracak gücü yoktur. Bunu çok güzel açıklayan' bir olayı Şeyh eş Şazelî'den daha önce de aktarmıştık: **«Rüyamda Hakk'ı buldum, ve o benden ayrılmadı, fakat takat getiremeyeceğim kadar ağırdı... Bunun üzerine beni kuvvetlendirmesini istedim, Allah Teâlâ'ya hamd olsun O da kuvvetlendirdi.»** Hakk'ı alıp, taşıyabilecek olan biricik kuvvet Nefs-i îlâhî'dir. Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin

---

[2] Te ve Nun harfleri fiillerde önek ve sonek olarak kullanıldığında sırasıyla ikinci ve birinci şahsı belirtirler. He ise üçüncü şahıs zamiridir.

3 Rabi'at - ül Adeviyye,

dediği gibi; **«Benim öyle bir vaktim yar ki, Aziz ve Celîl olan Rabbimden başkası oraya sığmaz.»** Her iki durumda da Velî'nin **«makamı»,** onun boşaltmayı kabul etmeyişi ve doldurmaya yol verişindeki yeterliliğidir.

İlâhî Özne'nin İlâhî Nesne'ye liyâkati mânevi yolun bütün hallerine yansıtılır. Mânevi hareket, özellikle zikir, temin ettiği Kabulle uyuştuğu sürece bir nesne olarak düşünülebilir. **Benden isteyenin, dua ettiğinde duasını kabul ederim.** Bu karşılığı alabilmek için yeterince hazırlıklı olmak, anlayışa, erdeme sahip olmak gereklidir. Bunun için Şeyh şöyle diyor:

- **Bilgiyi zamanı gelmeden kullanmakta acele eden o bilgiyi kaybeder. Kur'an sana bildirilirken, bildiri tamamlanmadan, unutmamak için tekrarda acele etme, "Rabbim! İlmimi arttır" de.**

Özdeyişin birinci bölümü mânevi yolda son derece önemli olan Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin bir sözüne işaret ediyor: **«Bildiği ile amel edene, Allahü Teâlâ bilmediğini de bildirir.»** Kısaca, Şeyh'in özdeyişi şu anlama geliyor: Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem bildiğiyle amel etmekten yalnızca akideyi değil, fakat insanın derûnî bilgisini de kastediyor ve bu bağlamda Şeyh'in Kur'an'dan aktardığı İlmimi arttır ayetinin bir şerhi olarak «beni ilimde derinleştir» anlamına geliyor.

Fakat Şeyh başka bir yerde aşağıdaki özdeyişi söylüyor:

- **Müridin çok fazla istemesi cehaletini gösterir.**

Cehalet birkaç çeşittir.

Birincisi, Hz. Rasûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellemin sözünde ifade olunan, gerçeği anlamada, yani bildiğiyle amel edip daha fazlasına ulaşacağına inanamamasıdır.

İkincisi, Ruh'la ilgili şeylerin bu dünyadaki şeyler gibi tahmin edilebileceğine kendisini inandırmasıdır. Şeyh'in müridlerinden birisi Üstadına bir gün şöyle yakındı:

«On yıldır düzenli bir şekilde İsm-i Âzam-ı zikrediyorum, fakat bir sonuç alamadım.» Üstad'ı ona şu cevabı verdi :

«Eğer on yılda kat ettiğin ruhî ilerlemeyi bir anda elde etseydin, bu senin ruhunda ölümcül bir yara açardı.» Yukarıdaki özdeyiş şüphesiz bu türlü yakınmalar için söylenmiştir, Kur'an'da buyurulan çok dua ederek istemeye karşı değil. Bu tamamıyla bir bakış açısıdır. İlâhî İsmin çok zikredilmesi zımnî olarak duanın arttırılmasıdır.

Şeyh'in, bilgiyi zamansız kullanmanın, bilginin kaybolmasına yol açacağı yolundaki uyarısı onun başka bir uyarısını hatırlatıyor:

- **Bir temele dayanmayan bilgi uzaklığa sebep olabilir.**

Burada söz edilen bilgi yüzeysel bilgidir, yani İncil'de ekinci: mesellerinde bahsedilen tohumlara benzer. İşte bu tür bilgide var olan tehlikeler yüzünden, genellikle bâtınî hakikatler bu kimselerden **«toprağı ekilip, ekini büyüyünceye»** kadar gizlenir.

Burada «temel» olarak çevirdiğimiz kelime itimad'tır, yani kelime anlamı olarak destek ya da direk **(amud)** demektir. Şeyh'in «temel»le anlatmak istediği mikrokosmosdaki İlâhî Huzur'dur. Bu Huzur'un en belirgin tezahürü İlâhî Sıfatların yansımaları olan ruhun faziletleridir. Bilginin tohumları kök salabilecekleri bir derinlikte toprakta değillerse, hiçbir zaman faziletlerin asıllarına doğru büyüyemezler.

Bu son sözün özü başka bir özdeyişte şöyle ifade olunuyor:

- **Allah için yola çıkan, O'na ulaşamaz, fakat O'na inanan, O'ndan gafil değildir.**

Bu bize Kendini Bilmek ile ilgili özdeyişi tekrar hatırlatıyor, çünkü **«Allah Teâlâ'ya inanmak», «Ben kimim?»** sorusuna cevap bulmak için gerekli olan ilk merhaledir. Şeyh aynı anlamda şu sözü söylüyor:

- **Allah'ı kendisinden başka bir yerde arayan, yolunu aradığından çok uzak bir yöne çevirmiş demektir.**

Burada arayıcı, muhtemelen O'na inanmak ve güvenmek gibi daha mütevazı ve kolay yolu küçümseyerek **«Allah için yola çıkan»** kimsedir.

«Allah için yola çıkan» kimsenin hatalarından birisi İlâhi içkinliği bir kenara bırakarak yalnızca İlâhî Aşkınlıkla ilgilenmesidir. Şeyh diyor ki:

- **Rablerinden en uzak kişiler, O'nun Münezzehliğini tasdik ederken ölçüleri aşanlardır.**

Yine diyor ki:

- **Aslolan hiçbir ölçü tanımadan O'nun Münezzehliğini tasdik etmek değil, O'nu mukayese yoluyla bilmektir.**[4]
- **Aslolan Allah Teâlâ'yı perde kalktıktan sonra bilmek değil, perdenin kendisi içinde bilmektir.**
- **O'nun Birliğinin yakînine kurulan kıyaslar O'nun Birliğinden perdelenmiş kişinin teşbihlerinden daha iyidir.**

Bir gün eşsiz bir güzellik karşısında, Şeyh'in müridlerinden birisi elini yamaçları çam, zirvesi karla kaplı dağlara, beyaz bulutların yüzdüğü ve hafif bir ışığın sızdığı mavi gökyüzüne uzatarak şöyle demişti: **«Ne kadar da Allah Teâlâ'yı düşündürüyor!»** Ben o anda havsalamın hiç bir zaman almayacağı bir şekilde anlamıştım ki İlâhî Güzellik olmasa gözlerimin önündeki her şey bir anda yok olurdu. Şeyh başka bir yerde şöyle diyor:

«RASÛLÜLLAH SALLALLÂHÜ ALEYHİ VE SELLEM MAĞARADA İLÂHÎ İSMİN SIRLARINI EBUBEKİR'E ÖĞRETTİ. BİR ÖRÜMCEK AĞI KÂFİRLERİN MAĞARAYA GİRİŞİNİ ÖNLEDİ. BU AĞ KÜFÜR DÜNYASINI MARİFETTEN, MARİFET'İ DE KÜFÜR DÜNYASINDAN AYIRAN METAFİZİK ÖĞRETİDİR. ÖRÜMCEK AĞI NEFS-İ İLÂHÎ'NİN TEZAHÜRÜDÜR.»

Daha sonra içiçe geçmiş bir merkezli dairelerin üstünlüğü temsil ettiğini söylüyor, çünkü bu daireler birbiri üstünde âlemlerin derecelerini resmederler. Nefs'in Münezzehliğini ve Mutlak Aşkınlığı, O'nun Her Şeyi Kuşatma sıfatını, Batın olma sıfatını düşünmemize göre ya dış daire ile ya da dairenin merkezi ile temsil edilir. Değişik daireleri birbirine bağlayan yarıçaplar ise kıyas etmemize olanak veren Îlâhî içkinliği simgeler. Yarıçapla dairelerin çevrelerinin kesiştiği her nokta **«Allah'ı düşündüren»** veya **«Allah'a iyice yaklaştıran İlâhî Tecelliler»**dir. Dairelerin çevresindeki her noktayı dairenin çevresine bağlayan bir yarıçap bulunduğundan, her nokta bir **Sırrın** zuhûr alanıdır. Fakat **«hiçbir ölçü tanımadan O'nun Münezzehliğini tasdik edenler»** yalnızca daireyi düşünenlerdir. Bunlar yarıçapları bir kenara bırakarak, Allah'la aralarındaki bütün bağlantıları koparıyorlar ve **«Allah'tan en uzakta olanlar»** sınıfına dahil oluyorlar. Şeyh şöyle diyor:

- **Hakk bilgisi üzerine fazla eğilme, aksi halde onunla Yaratılış'ın Sırlarından perdelenmiş olursun.**

İlk anda aynı derecede çelişkili gibi gelen aşağıdaki özdeyiş de, «Yaratılışın Sırlarından» en büyüğü olarak Nefsi alırsak, aynı çizgilerde seyrediyor.

- **Nefsini ne terk et ne de karşı çık, fakat onunla birlikte yaşa ve onun ne olduğunu iyice ânla,**

Bu özdeyişinde Şeyh zühdü tamamlayıcı mânevî bir yoldan bahsediyor. Genellikle müridin ilk şevki kırıldıktan sonra öyle bir an gelir ki, mürid kendisini mânevî gayretten yoksun, durgun bir halde bulur. Kendi isteğiyle mânevî yola girmeyi seçtiğini ona hatırlatmak gerekir. Eğer bu seçimini kendi başına yapmışsa, onun Hakk'ı tanımasında bir eksiklik yoktur. Hakk'ın bu her şeyi galipliğine **«davet»** denilir, çünkü İlâhî çağrılar hem içerden hem de dışardan gelir. Allah Teâlâ'ya her yönelişte nefsi sorguya

---

4 Hikmatu-hu, 26. Muhyiddin-i îbn Arabi, Kur'an'da O'nun Münezzehliğiyle, O'nunla yarattıkları arasındaki benzeşmelerin aynı anda anlatılmasına örnek olarak (O'nun) benzeri hiçbir şey yoktur, (O) işitendir, görendir (42/11) ayetini veriyor.

çekerek ısrarını kırmak mümkündür, çünkü ölümde olduğu gibi bazı ruhî unsurların çekildiği uzlette de, nefsi kendisine emrolunanı yaptığına ve başka bir şey yapamayacağına inandırmak mümkündür. Bu metod **«Ben kimim?»** sorusuna neden olan yoldaki ilk dönemdir. Bundan sonraki bir dönem için Şeyh şunları söylüyor:

- **Allah Teâlâ'yı nefsinde bilen kimse nefsine yönelir ve onu tatmin etmeye çalışır.**

«Nefsine» şeklinde çevirdiğimiz kelime yerine «kendisine» de büyük ya da küçük harfle başlayarak kullanılabilir; öyle ki bu özdeyiş Marifetin ilk parıldayışından, yolun sonuna kadar uzanan manevî bir tecrübeye işaret edebilir.

BAŞKA BİR YERDE ŞEYH, KUR'AN'DA **«HEVALARINA UYANLAR»** LA İLGİLİ AYETLERE DEĞİNEREK, BU AYETLERİN **«HEVALARINA UYMALARINA»** İZİN VERİLEN ARİFLER DIŞINDA HERKESE HİTAP ETTİĞİNİ SÖYLEMİŞTİR. **«HEVA»** OLARAK ADLANDIRILABİLECEK BİR DUYGU GÜCÜNE ONLARI ULAŞTIRABİLECEK YALNIZCA MUTLAK SONSUZ VE BÂKÎ OLAN ALLAH TEÂLÂ'DIR ÇÜNKÜ!

Kaynakça

Martin Lings trc: Ufuk UYAN -Bekir ŞAHİN Yirminci Yüzyılda Bir Veli [Kitap]. – İstanbul, s. 274-286